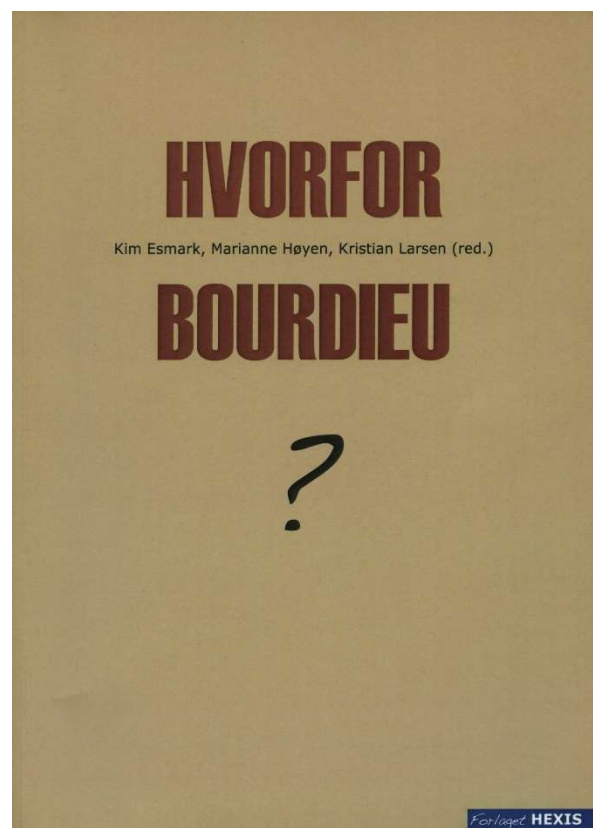

Faksimil

Donald Broady, "Selvrefleksionens kunst", pp. 9–12 i
Kim Esmark, Marianne Høyen & Kristian Larsen (eds.),
Hvorfor Bourdieu? Udgivet i anledning af foreningen Hexis' 10 års jubilæum,
Forlaget Hexis, København 2010

Dansk övers. av pp. 544–548 i Donald Broady, *Sociologi och epistemologi. Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*,
2 korr. uppl., Stockholm 1991. Övers. Kim Esmark.

Selvrefleksionens kunst

Donald Broady

I lighed med så mange andre jævnaldrende begyndte jeg i slutningen af '70erne at vakle i troen på værdien af det videnskabelige arbejde.¹ Min og mange andres favoritlektur på den tid bidrog til tvivlen. Vi havde genopdaget Horkheimers og Adornos diagnose af oplysningsprojektets indbyggede modsigelser. Af Michel Foucault havde vi lært, at vilje til viden er vilje til magt. Vi havde grundet over Jean Baudrillards synspunkt om at adskillige af vore tankemønstre, såsom produktionsmetaforen, dvs. tilbøjeligheden til at tænke al slags virksomhed i termer af råstof, bearbejdning og resultat, eller helt enkelt vores hang til at tilskrive tegnene omkring os mening, er vilkårlige skabeloner, som vi påtvinger virkeligheden. Jeg var ikke den eneste, der i begyndelsen af 1980erne valfartede til Paris for at overvære Foucaults, Deleuzes, Guattaris, Deridas, Lyotards og Baudrillards forelæsninger og seminarer; det var gennem parisiske læremestres formidling at nordeuropæere fra min generation genopdagede Nietzsches kritik af den vestlige metafysik. Ambitionen om at vie sit liv til videnskaben fremstod med ét betænkelig. Vi, der netop så overbevist havde bekendt os til en kritisk human- og samfundsvidenskab, var blevet ramt af indsigten om at også en videnskab med prætentioner om at blotlægge magten og herredømmet fungerer som en indsats i magtens spil. Med hvilken intellektuel, moralsk eller politisk ret gør samfundsvidenskaben fordring på at afdække den objektive mening bag medmenneskers handlinger? Hvis vilje til viden er vilje til magt, hvis forskeren ikke er en figur, der bevæger sig stadig nærmere hen mod virkelighedens iboende sandhed, men i stedet bidrager til at fabricere en sandhed der pådattes medborgerne, hvilket rum findes der så for en kritisk videnskab?

Spørgsmålene forekommer bagefter næsten tåbeligt tidsbundne, men de var, i begyndelsen af 1980erne, alvorlige nok. Var løsningen en samfundsvidenskab, som i stedet for at stirre sig blind på objektive forhold gør mere plads for subjektiviteten, for menneskers erfaring? Sådan tænkte jeg en periode, først og fremmest under indtryk af 1970ernes fremstød i tilknytning til frankfurtertraditionen.² Oskar Negts og

1 Det følgende er hentet fra s. 544-548 i sidste afsnit af Donald Broady, *Sociologi och epistemologi. Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, Stockholm, 1991.

2 Som et tidsdokument citerer jeg fra en artikel i *Ord & Bild*, nr. 4, 1984, om min egen nyligt gennemlevede vending i forhold det videnskabelige arbejdes fordring: "Der gives ingen uskyldig, af magten uberørt tilstand at begræde tabet af eller væve utopier omkring, lige så lidt som nogen privilegeret position udenfor magten, hvor kritikerne kan forskanse sig og udtale sandheden om magten. For mig selv – og sikkert for flere som havde den marxistiske diskussion i frankfurtertraditionens forlængelse under de sene '60ere og tidlige '70ere som deres filosofiske akademi – er dette en sen og sværthåndterlig lærdom. Vi troede såvist at have gennemskuet leninismens illusion om en 'lejr' (partiet, den videnskabelige socialisme) udenfor og ubesmittet af den borgerlige orden og den borgerlige videnskab.

Alexander Kluges *Öffentlichkeit und Erfahrung* fra 1972 havde været en bibel for mig og mine venner, og jeg var draget til Tyskland for at lære mere om den aktuelle socialisationsforskning og til Center for Contemporary Cultural Studies i Birmingham på jagt efter redskaber til studiet af symbolske betydningsammenhænge uden at finde det jeg søgte. Det forekom at være en nødløsning på mere eller mindre udvendig måde at lægge analyser af 'den subjektive faktor' til undersøgelser af objektive forhold. Og ingen af de traditioner jeg havde opsøgt havde besvaret det stadig mere påtrængende, både videnskabelige og etiske spørgsmål om, hvordan samfundsforskerens virksomhed kan retfærdiggøres. De freudiansk indstillede frankfurtianeres interesse for subjektiviteten indbefattede knap forskerens egen subjektivitet. Den engelske 'cultural studies'-tradition var et nærmest overtydeligt eksempel på, hvordan forskere kan sløre sin egen position og sine egne interesser ved at udråbe sig til fortolkere af og talsmænd for sine medmennesker – på trods af at optagetheden af subkulturer og modkulturer, modstandspotentialer og frigørelsesmuligheder bar så tydeligt præg af forskernes helt og holdent egne interesser i deres egenskab af venstreorienterede kætter i den samfundsvidenskabelige verden.

Var der således ikke andet at gøre end forlade den akademiske verden og søge andetsteds hen? Adskillige blandt mine venner valgte den udvej.³ De vendte de traditio-

Fra '60ernes nye marxforskning havde vi lært, at kritikken af den politiske økonomi langt fra at være en universalteori tilbød en metode med nøje afgrænsede gyldighedsområder. Vi havde taget indtryk af de gamle frankfurtianeres kritik af totalitetstænkning og identitetsfilosofi, såvel som af deres negative antropologi: man bør ikke udforske det som er ret, men det som er galt [...]. Kundskab om det væsentligt menneskelige kan kun opnås indirekte, via studiet af de samfundsmæssige deformationer. Vi følte os illusionsfrie så det ville noget. Alligevel tog vi eksistensen af dette 'noget' som kapitalismen deformerer for givet, et 'noget' som i overensstemmelse med frankfurtertraditionen blev forbundet med psykiske dybdestrukturer, den tidligste barndom, rester af samfundsmæssige former der var gået forud for den borgerlige, og andre modstandslommer, hvor samfundsmæssiggørelsen endnu ikke var trængt ind. Vi elskede 'modstandspotentialer'. Forhåbninger knyttedes til ansatser til proletær offentlighed som bød de moderne produktionsoffentligheder modstand, til de nye miljø-, kvinde-, fredsbevægelser som ikke faldt under den statslige definition af politik, til ungdomskulturer og selvorganiserende børneoffentligheder, i visse perioder til og med til kernefamilien som beskyttelseszone midt i den blinde samfundsmæssighed. Den grundlæggende tankefigur var enkel. Samfundsmæssig tvang på den ene side og dette mysteriøse 'noget', det væsentlige menneskelige som tvangen underkaster sine former på den anden side. Muligvis fandtes der på bunden en barnetro på mennesket som inderst inde godt. I hvert fald blev subjektiviteten – som gør modstand og ikke lader sig deformere i hvilket som helst omfang uden at blive ødelagt – det arkimediske punkt udenfor magten, ved hvilket kritikken af samme magt kunne tage afsæt. Efterhånden forekom tingene mindre selvindlysende." (D. Broady, "Klädä i svart som föräldralösa", *Ord och Bild*, vol. XCIII, nr. 4, 1984, s. 66-80. Citatet her fra s. 67-69)

- 3 Jeg tillader mig at gengive yderligere nogle linier fra min beskrivelse af den sinnesforandring som hen mod slutningen af '70erne ramte mange af de, som var blevet opfostret indenfor frankfurtertraditionen: "Man mistroede den kritiske fornuft, oplysningsarven om man vil, som gennemsyrede '60ernes og de tidlige '70eres radikalisme. Kritikken rettedes nu ikke så meget mod kapitalen som mod Magten, ikke så meget mod den borgerlige videnskab som mod selve Videnskabeligheden, troen på fornuften og forestillingerne om et sammenhængende menneskeligt subjekt, mod de store teorier og herre- og mestertænkninger og mod vores behov for at producere Sandhed, at tvinge den brogede virkelighed ind under begreber, kategorier, sprog. Legen og *la gaya scienza* hyldedes og det dionysiske stod i højere kurs end det apollinske. Nietzsche havde med andre ord gjort comeback også på den tyske intellektuelle scene." (op.cit., s. 70)

nelle videnskabelige genrer ryggen, ville i stedet skrive essays eller kritik og dyrkede en stil, der grænsede til skønlitteraturens. Ned med teorierne og generaliseringerne, frem med det fragmentariske og partikulære, alt det der unddrager sig klassificering! Så langt forstod jeg dem. Jovist kunne man forholde sig sådan, hvis man nu ikke kunne leve som ubekymret intellektuel af traditionelt akademisk tilsnit. Men jeg begreb aldrig, at de tilsyneladende uden betænkeligheder kastede sig ind i journalistikken og kulturlivet. Disse markeder er vel hverken mere eller mindre frie end den videnskabelige verden? Den intellektuelle, som mente at have gennemskuet myten om det suveræne sammenhængende subjekt, burde vel, uanset hvilket marked han begiver sig ind på, vende disse indsigter mod sin egen tænkning, sin egen virksomhed og sin egen position? Nej! I stedet fyldtes kultursiderne af de mest ublu hyldeste til den frie og ubundne intellektuelle og den skabende kunstner. For mig hang det ikke sammen. Hvordan kan man glæde sig over, at den traditionelle subjektfilosofi brød sammen, at tænkningen og skrivningen ikke længere fremstår som strømmende ud fra den ene eller anden forfatters jeg, at den intellektuelle verden i stedet træder frem i al sin rigdom, som et intrikat væv af tekster og billeder og stemmer – og samtidig undgå at detronisere sit eget jeg?

Et af mine interesseområder var uddannelsessociologi. Selv her undrede jeg mig. Reglen syntes at være, at den samtidige kritiske uddannelsesforskning kunne stille spørgsmål ved adskillige ting, men aldrig ved sig selv. De samme forskere, der satte en ære i at demonstrere, at uddannelsens realitet er noget andet end lærernes, politikernes eller administratorernes subjektive forestillinger herom, var mærkværdigt umistænk-somme overfor deres eget virksomhedsfelt. Man udsatte sjældent sine egne stillingta-gender for den slags granskning, som man undte sine forskningsobjekter, og i stedet for nøje at undersøge sine lærefædres teoretiske og empiriske forskningspraktik, støt-tede man sig til deres programmatisk udtalelser om hvordan forskning burde bedri-ves.

At jeg efter et par års grublerier trods alt genvandt tiltroen til samfundsvidenska-bens traditioner og ikke blev rykket med af den bevægelse som i 1982 blev synlig på kultursiderne under navnet 'poststrukturalisme' (og senere i 1980'erne: 'postmo-dernisme'), skyldtes sikkert at jeg havnede i to miljøer, hvor jeg lærte hvad empirisk samfundsvidenskabelig forskningspraktik vil sige, dels den forskningsgruppe som Ulf P. Lundgren begyndte at samle omkring sig i Stockholm i slutningen af 1970'erne, dels Pierre Bourdieus Centre de sociologie européenne i Paris. Tidligere havde mine fore-stillinger om det videnskabelige hverdagsarbejde været en smule virkelighedsfrem-me. Jeg havde været henvist til at læse, fundere og samtale med mine ligesindede. Nu bød chancen sig til for at lære forskningspraktikkens muligheder og begrænsninger at kende.

Med tanke på min baggrund var det ikke mærkeligt, at jeg følte mig hjemme i den førstnævnte forskningsgruppe. I kredsen omkring Lundgren åbnedes muligheder for at arbejde med undersøgelser af en art, som mindede om den aktuelle tyske og franske samfundsvidenskabelige uddannelsesforskning. (På denne tid var svensk pædagogisk forskning ellers domineret af nordamerikanske empiristiske traditioner, fortrinsvis med rødder i psykologien, samt af diverse 'anti-positivistiske' oprørsbevægelser som accepterede at lade sig definere negativt, nemlig som modstandere af præcis disse

amerikanske traditioner.)

Der var forskellige grunde til at jeg blev tiltrukket af miljøet omkring Bourdieu. Fra hans center flød en strid strøm af publikationer, som vidnede om, at her pågik et arbejde som forenede epistemologisk refleksion og begrebslig stringens med bred empirisk forskningspraktik. Allerede dette fremstod tiltalende i sammenligning med de ellers sædvanlige sterile modsætninger mellem 'teoretiker' og 'empiriker'. Videre forekom visse af Bourdieus begreber, såsom kapital, habitus og miskendelse at kunne være til nytte i forbindelse med det beskrevne problem om at overskride kløften mellem analyser af objektive forhold og undersøgelser af subjektive erfaringsverdener. Men det der oprindeligt mere end noget andet tiltrak mig ved Bourdieus forfatterskab var en mærkværdig evne til selvrefleksion. Måske, tænkte jeg, var dette en vej ud af min knibe. Lad være at oplysningsprojektet i sin traditionelle skikkelse var havareret, lad være at forskeren ikke kan gøre fordring på at besidde et privilegeret udsigtspunkt. Abdikationen er måske alligevel ikke den eneste udvej. Måske er det trods alt muligt at virke som kritisk samfundsforsker, hvis blot man vender de videnskabelige værktøjer mod videnskaben selv, hvis man gør ikke bare sine medmennesker, men også sig selv, sit eget udsigtspunkt og den videnskabelige verden man er virksom i, til objekt?

De første kontakter med Bourdieu og hans medarbejdere hjalp mig til at vælge vej, eller rettere at forstå hvori valget af vej bestod. Enten gør man sig selv naiv. Man overbeviser sig selv og andre om at man står over eller ved siden af dominansforholdene i de intellektuelle felter, at man gør det man tror på, uden sideblik, af kærlighed til videnskaben, sandheden, demokratiet eller hvad det nu kan være (sådan tænker vi måske alle angående de projekter som er os allernærmest hjertet). Bourdieus sociologi udpegede en anden mulighed, selvrefleksionens vej, eller med Bourdieus ord: "socioanalyse". Gennem at analysere det felt hvor jeg selv befandt mig, reglerne for hvordan nye prætendenter optages i fællesskabet, hvilke investeringer og indsatser der kræves for at deltage i spillet, hvilke orienteringsretninger der står til rådighed, hvilke værdier der står på spil og hvilke symbolske og materielle gevinster, der kan høstes – gennem kundskab om alt dette og om mine egne dispositioner og min egen placering i feltet har jeg en chance for i nogen grad at værge mig mod at blive feltets fange. Jeg kan i nogen grad vaccinere mig mod fristelsen til at sige netop det min position i feltet tilsiger mig at sige og intet andet. Jeg har en chance for at slippe for at være en intellektuel af den traditionelle type, han som taler for sine medmennesker uden først at opdage at han taler i stedet for dem.

Dette var den allerførste lærdom jeg hentede hos Bourdieu. Efterhånden opdagede jeg mere, men det var nok den første lektion som satte de dybeste spor. Indtrykket af det man læser beror som bekendt på, hvornår man læser det, og jeg stødte på Bourdieu i et vankelmødt øjeblik, hvor jeg tvivlede på det intellektuelt, moralsk og politisk forsvarlige i at være i den akademiske verden. Uden Bourdieu er det ikke så sikkert jeg havde været samfundsforsker i dag. Ikke at jeg tror, at Bourdieus metoder er overlegne i alle henseender, jeg kan godt forestille mig at arbejde med redskaber fra andre traditioner, men der er et element i hans sociologi, som jeg ikke er parat til at opgave: "socioanalysen" som det ufravigelige grundlag for alt samfundsvidenskabeligt arbejde.

Oversat fra svensk af Kim Esmark